

Olsztyn, 15 marca 2025 r.

Prof. dr hab. Urszula Doliwa
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
email: urszula.doliwa@uwm.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej magister Justyny Kusto „Dźwięki w przestrzeniach miejskich. Miasto, sztuka, człowiek” napisanej pod kierunkiem dra hab. Piotra Celińskiego, prof. UMCS

W centrum zainteresowania Doktorantki znajduje się dźwięk. W pracy zawarto nie tylko rozważania naukowe poświęcone temu zagadnieniu, ale też dokumentację projektu artystycznego „Posłuchaj Lublina”. Takie podejście umożliwia zarówno teoretyczne przedstawienie zagadnienia w kontekście komunikacji i przestrzeni miejskiej, jak i zaprezentowanie koncepcji praktycznego zastosowania uzyskanych wyników badań w formie aplikacji służącej do eksploracji audiosfery miasta.

Warto więc podkreślić, że przywoływane w pracy koncepcje teoretyczne oraz zjawiska, które zostały w niej scharakteryzowane, stanowią cenne źródło informacji dla osób interesujących się tą tematyką pod kątem naukowym, ale mogą się także okazać bardzo pomocne dla tych, którzy zajmują się dźwiękiem w ujęciu praktycznym. Jest to również cenne źródło inspiracji przy tworzeniu różnych audialnych projektów artystycznych i edukacyjnych. Przyznam, że tego rodzaju podejście do badań naukowych jest mi bardzo bliskie. Często bowiem poszukuję odpowiedzi na pytanie, komu mogą się przydać prowadzone przeze mnie badania i w jaki sposób zebrana wiedza może stać się społecznie użyteczna. Podobne pytania stawia sobie Doktorantka.

Połączenie badań nad mediami z praktyczną implementacją projektu medialnego nie jest często spotykane, ale uważam ten kierunek rozwoju badań naukowych za bardzo obiecujący i potrzebny. Nie brakuje też w tym obszarze pewnych wzorców, do których można się odwołać. Jak podkreśla jedna z najbardziej znanych badaczek radia i przekazów audialnych, redaktorka naczelna czasopisma „Radio Journal. International Studies in Broadcast & Audio Media”, Mia Lindgren, refleksja nad praktyką, w której praktyka wpływa na proces badawczy ma bardzo duży potencjał naukowy. W artykule *Radio journalism as research – a Ph.D. model*, opublikowanym w czasopiśmie „Radio Journal – International Studies in Broadcast & Audio

Media”, autorka analizuje w jaki sposób proces tworzenia dokumentu radiowego przez badacza może stać się istotnym elementem samego procesu badawczego. Takie podejście, jej zdaniem, pozwala nie tylko na poszerzenie wiedzy i głębsze zrozumienie specyfiki produkcji audialnej, lecz także na rozwój umiejętności dziennikarskich poprzez naukową refleksję nad etapami powstawania audialnego dokumentu. Przedstawiona do oceny dysertacja wpisuje się więc znakomicie w rozwijający się nurt badań nad audialnością, w którym nauka łączy się z praktyką.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Dźwięk w świecie mediów i komunikacji”, Autorka koncentruje się na analizie roli dźwięku w procesach komunikacyjnych oraz w mediach. W trzech podrozdziałach kolejno omawiane są fenomeny dźwiękowe, media audialne oraz praktyki audialne. W pierwszym podrozdziale Autorka przedstawia podstawową charakterystykę dźwięku, uwzględniając zarówno jego naturalne właściwości, jak i kulturowe sposoby jego konceptualizowania i wykorzystywania. Wyróżnia kluczowe aspekty dźwiękowej komunikacji: muzykę, język oraz audialność. W drugim podrozdziale zajmuje się mediami audialnymi, czyli środkami komunikacji dźwiękowej, oraz zasadami funkcjonowania komunikacji dźwiękowej w różnych kontekstach. Wprowadza kategorię aparatów dźwiękowych, a także opisuje struktury i porządki audialnej komunikacji, które określa mianem protokołów komunikacyjnych, takich jak transmisja, zapis, emisja, amplifikacja czy procesualność. Trzeci podrozdział poświęcony jest sposobom odbioru i interpretacji dźwięków oraz praktykom ich zapośredniczania w kontekście medialnym. Analizowane są między innymi kody audialne oraz koncepcja panaudialności, czyli idei zakładającej wszechobecność dźwięków w codziennym doświadczeniu człowieka.

Rozdział ten pełni funkcję porządkującą dotychczasowy stan wiedzy na ten temat. Pojawia się w nim wiele definicji. Scharakteryzowano też istotne konteksty, w których warto rozpatrywać dźwięk. Jest ich bardzo wiele, co stanowi z jednej strony atut, z drugiej jednak uniemożliwia bardziej wnikliwe omówienie niektórych z nich. Jeśli chodzi o rozważania nad audialnością Autorka pomija niektóre istotne publikacje i projekty. Największym nieobecnym są publikacje dotyczące sztuki audialnej przedstawicieli tzw. Łódzkiej Szkoły Radioznawczej, z której wywodzi się wielu badaczy sztuki dźwiękowej realizowanej głównie w postaci słuchowisk radiowych, ale również reportażu. Badania prowadzone przez radioznawców związanych z Uniwersytetem Łódzkim obejmują zarówno aspekty teoretyczne, jak i praktyczne. Badacze odnoszą się w publikacjach do historii, estetyki, funkcji społecznych oraz technologicznej ewolucji radia. Szczególny nacisk kładą też na rolę dźwięku w komunikacji i kulturze. Ten kierunek badań został wyznaczony przez prof. Elżbietę Pleszkun-Olejniczakową

i jest kontynuowany przez jej wychowanków, między innymi: dr Joannę Bachurę-Wojtasik, dr Aleksandrę Pawlik, dr Kingę Sygizman, dr Paulinę Czarnek-Wnuk oraz dr Elizę Matusiak. W pracy można znaleźć jedynie odniesienie do jednej z prac tej ostatniej badaczki.

Niektórzy członkowie tej grupy są aktywnymi uczestnikami projektu Audionomia. Fundacja ta skupia praktyków i badaczy audio. Popularyzuje i promuje reportaż dźwiękowy i dokument artystyczny, ale też kulturę słuchania. Członkowie Audionomii prowadzą warsztaty w zakresie uważnego słuchania dla uczniów szkół, przedszkoli, ale też dla edukatorek i edukatorów. W lutym 2024 roku wydali podręcznik „Słuchaj, aby zrozumieć. Audioedukacja dla szkół”. O istnieniu Audionomii Autorka tylko wspomina w tekście. Nie odnosi się do podręcznika, w którym poruszane są podobne kwestie do tych, które są omawiane w pracy.

W rozprawie Autorka przedstawia też dorobek radioznawców. Przedstawienie badań nad radiem nie znajduje się w centrum zainteresowania Doktorantki. Skoro jednak postanowiła Ona chociaż w skrócie opowiedzieć o obecnie prowadzonych badaniach nad radiem w Polsce, warto zwrócić uwagę, że analiza ta jest bardzo pobieżna. Wielu badaczy radia zostało pominiętych w tej charakterystyce. Należy zwłaszcza wspomnieć o badaniach prof. Stanisława Jędrzejewskiego, którego dokonania w tym obszarze należy uznać za bardzo znaczące.

Przywołując historię radia, Autorka też niekiedy pomija istotne fakty. Dotyczy to na przykład tego, komu przypisuje się ten wynalazek. Doktorantka jednoznacznie wskazuje tu Guglielma Marconiego, choć niektóre jego patenty w tym obszarze zostały unieważnione. Uznano zaś znaczny wkład Nikoli Tesli w stworzenie kluczowych elementów technologii radiowej. Brak informacji na ten temat zwraca uwagę, tym bardziej, że Autorka nie rezygnuje w pracy z krótkiego omówienia sporu dotyczącego autorstwa innego ważnego wynalazku jakim był telefon.

Drugi rozdział, „Miejskie audialności”, poświęcony jest dźwiękowi w przestrzeni miejskiej. W pierwszej części Autorka dokonuje przeglądu różnych podejść do dźwięku w kontekście przestrzeni miejskiej, uwzględniając wcześniejsze rozważania dotyczące audialności i mediów dźwiękowych. Następnie przechodzi do analizy kultur miejskich i charakterystycznych audiosfer miast, klasyfikując je jako przedmedialne, czyli związane z naturalnymi dźwiękami miasta i historycznymi formami komunikacji dźwiękowej, oraz medialne, kształtowane przez nowoczesne technologie i media. W dalszej części rozdziału porusza problematykę wyzwań akustycznych współczesnych miast, takich jak hałas, mnogość dźwiękowych fenomenów czy szum komunikacyjny. Zastanawia się również nad sposobami radzenia sobie z tymi wyzwaniami, analizując strategie artystyczne, projekty wdrożeniowe i badawcze zajmujące się miejskimi audiosferami. Jest to bardzo ciekawe opracowanie,

stanowiące również przewodnik po inicjatywach dźwiękowych podejmowanych w przestrzeni miejskiej. Opisując je, Autorka sięga zarówno po ciekawe projekty z Polski, jak i zagranicy.

Drugą część dysertacji stanowi dokumentacja projektu artystycznego „Posłuchaj Lublina”, którego celem jest eksploracja i archiwizacja dźwiękowego pejzażu miasta. Projekt przyjmuje formę aplikacji mobilnej, umożliwiającej użytkownikom odkrywanie audiosfery Lublina poprzez interaktywne nagrania terenowe. Autorka szczegółowo opisuje inspiracje stojące za stworzeniem aplikacji, cele projektu oraz wyzwania związane z jego realizacją. Omawia proces projektowania i implementacji aplikacji, jej funkcjonalności, zastosowane technologie oraz rozwiązania programistyczne. Opisuje także bazę nagrań wykorzystywanych w aplikacji, które zostały udostępnione w formie playlisty online, a także przedstawia graficzne wizualizacje interfejsu użytkownika. Dzięki temu rozdziałowi czytelnik otrzymuje wgląd nie tylko w koncepcyjne i teoretyczne aspekty projektu, ale także w jego dokumentację techniczną i pomysły na jego praktyczną realizację i promocję. Mam nadzieję, że uda się pozyskać finansowanie na dokończenie tego wartościowego projektu audialnego.

Sam proces tworzenia wspomnianego projektu jest bardzo interesujący i pewnie mógłby stać się przedmiotem bardziej pogłębionej analizy badawczej dotyczącej poszczególnych jego etapów i wpływu prowadzonych badań na decyzje projektowe. Rozumiem jednak, że pokaźne rozmiary rozprawy sprawiły, że jej dalsze rozbudowywanie Autorka uznała za zbędne.

Warto podkreślić, że udało się w pracy zrealizować założony główny cel badań, który Autorka zdefiniowała jako „pojęciowe i teoretyczne mapowanie i porządkowanie obecności dźwięków oraz mediów generujących i transmitujących je w przestrzeni miejskiej”, a także „ustalenie i wyjaśnienie istniejących w literaturze przedmiotu i manifestujących się w tekstach kultury i praktykach społecznych dyskursywnych conceptualizacji audialności oraz rozpoznanie audialnych kanałów i kodów komunikacji społecznej i kulturowej”. Bardzo doceniam chęć spojrzenia na kwestię dźwięku w sposób całościowy, z bardzo wielu perspektyw. Pomaga to uporządkować wiedzę na temat dźwięku i służy rozwojowi omawianego projektu medialnego. Z tych konceptów i tropów mogą skorzystać nie tylko naukowcy zainteresowani tą dziedziną wiedzy, ale również inni twórcy projektów multimedialnych.

Mimo tego, że rozprawa jest dość obszerna, przywołano w niej wiele różnych definicji i źródeł, czyta się ją z przyjemnością i zainteresowaniem. Autorka zadbała o to, by poszczególne części rozdziałów zostały opatrzone śródtytułami, co ułatwia lekturę. W tak rozbudowanym tekście nie udało się uniknąć pewnych usterek językowych. Na przykład

przymiotnik „internetowe” zapisany jest czasami z niezrozumiałych powodów wielką literą (strona 36, 66, 102, 120, 123, 192).

Jeżeli miałabym wskazać na pewne pozajęzykowe mankamenty przedstawionej do oceny rozprawy doktorskiej, zwróciłabym uwagę na luki w kwerendzie i pobieżne potraktowanie niektórych zagadnień, zwłaszcza w rozdziale pierwszym. Pewien niedosyt pozostawia też niezbyt wnikliwa analiza procesu tworzenia projektu medialnego i wpływu badań naukowych na poszczególne etapy jego powstawania. Być może jest to wątek, który można rozwinąć w kolejnych publikacjach naukowych Autorki.

Podsumowując, dysertacja mgr Justyny Kusto stanowi interdyscyplinarne studium nad dźwiękiem. W pracy połączono refleksję teoretyczną nad rolą audialności we współczesnej komunikacji z innowacyjnym projektem artystycznym, który umożliwia interaktywne doświadczenie miejskiego pejzażu dźwiękowego. Dzięki temu praca wnosi istotny wkład w badania nad audialnością, mediami i kulturą miejską. Wskazano w niej jednocześnie konkretne rozwiązania praktyczne pozwalające na eksplorację dźwiękowego wymiaru przestrzeni miejskiej. Warto zwrócić uwagę na to, że Autorka nie podąża utartymi ścieżkami – próbuje wytyczyć nowe, co zasługuje na uznanie.

Ocena przedłożonej dysertacji jest wysoka. Praca ta powstała na bazie prawdziwego zainteresowania Autorki badanym tematem zarówno w kontekście naukowym, jak i praktycznym. Wyniki uzyskanych badań wnoszą oryginalny wkład do dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach, głównie w zakresie audialności i obecności dźwięku w przestrzeniach miejskich. Na podstawie lektury rozprawy mogę też stwierdzić, że Kandydatka prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach i jest gotowa do prowadzenia samodzielnych badań. Praca spełnia kryteria nakreślone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce dotyczące rozpraw doktorskich.



Olsztyn, 15 marca 2025 r.